

براساس تحقیقات مؤسسه بین المللی «شفافیت» شاخص فساد اقتصادی در مناطق مختلف جهان در حال گسترش است. در رتبه بندی این مؤسسه، ایران در رتبه هشتم و هشتم جهان و یازدهم خاورمیانه در این زمینه قرار دارد .

در حالی که بالاترین نمره کشورها از نظر فساد اقتصادی، ۱۰ محاسبه شده است، نمره ایران در فساد اقتصادی ۲/۹ است. هرچند که وضعیت مفاسد اقتصادی در ایران به نسبت سایر کشورهای جهان بسیار مناسب تر است اما به دلایل متعددی این امر به یکی از چالش های مهم نظام در سطح معضلات عمده و کلان کشوری تبدیل شده است. شاید از یک سیستم اسلامی بسیار بیش از این انتظار می رود .

در این گزارش به بررسی تعریف حقوقی مفاسد اقتصادی، علل بروز حقوقی و قضایی و راهکارهای حقوقی مبارزه با این نوع از فساد خواهیم پرداخت تا شاید باب جدیدی در زمینه حقوق مفاسد اقتصادی بگشاییم .

قوانین موجود

با توجه به این که طبق ماده دو قانون مجازات اسلامی: «جرم عبارت است از

هر فعل یا ترک فعلی که در قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد»، می

توان نتیجه گرفت که مفسد اقتصادی به آن دسته از جرائم علیه تمامیت

اموال عمومی و دولتی گفته می شود که باعث ایجاد اختلال در نظام

اقتصادی کشور در سطح کلان می گردد و با خارج ساختن امور اقتصادی از

مجرای صحیح و سالم خود، منجر به دارا شدن غیرعادلانه و تحصیل ثروت

های کلان توسط عده قلیلی از اشخاص یا مقاماتی که به واسطه بهره مندی و

بعضاً بهره مندی از قدرت سیاسی یا ارتباط با مقامات سیاسی و نیز با سوء

استفاده از منابع اطلاعاتی و سیاسی و اقتصادی و طرق مختلف دیگر دارای

امکان و موقعیت تحصیل ثروت نامشروع از اموال عمومی یا دولتی یا از

فرصت های غیرقانونی و تبعیض آمیز می باشد .

جرائم اقتصادی در قوانین فعلی کشورها در قوانین زیر احصاء می شود : قانون

مجازات اخلاص گران نظام اقتصادی کشور، قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی، قانون ممنوعیت اخذ پورسانت در معاملات خارجی، قانون مجازات تبانی در معاملات دولتی، مقررات جزایی قانون دیوان محاسبات، قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس (مصوب ۷۵)، قانون تشدید مجازات جاعلین اسکناس و واردکنندگان و توزیع کنندگان و مصرف کنندگان اسکناس مجعول، قانون مجازات مرتکبین قاچاق، قانون تعزیرات حکومتی و نهایتاً مواد ۵۸۸ تا ۵۹۷ قانون مجازات اسلامی (مصوب ۷۵) قوانین احصاء کننده جرایم اقتصادی می باشند .

با نگاهی اجمالی به مفاد قوانین حقوقی به راحتی می توان دریافت که در حال حاضر، برخی مفاسد اقتصادی حاضر نظیر استفاده از رانت های اطلاعاتی و پول شویی و امثالهم با قوانین جزایی موجود قابل تعقیب کیفری نیستند و این امر با توجه به اصل حقوقی «قانونی بودن جرم و مجازات» دست مردان قضا را در برخورد با مفسدان اقتصادی بسته است از این رو به نظر می رسد

که قوه مقننه باید هرچه سریع تر با توجه به مقتضیات روز، قوانین جزایی
جامعی را برای برخورد با مفسدین اقتصادی در موارد خلاهای قانونی به
تصویب برساند .

علل حقوقی و قضایی ایجاد فساد اقتصادی

همان طور که در فوق اشاره شد خلاء مقررات قانونی در برخورد با

سوءاستفاده و بهره مندی مفسدین اقتصادی، سیاسی و پول شویی و نیز

ثروت های نامشروع تحصیل شده در داخل کشور و همچنین انتقال ثروت

های نامشروع خود به خارج از کشور و بانک های خاص و حساب های

ناشناخته از عوامل ایجاد فساد اقتصادی است که نیازمند وضع قوانین جدید

است .

از سوی دیگر کمبود مکانیزم لازم در مورد نظارت قضایی کافی بر عملکرد

مراکز اقتصادی کشور توسط سازمان بازرسی کل کشور به عنوان بازوی

نظارتی قوه قضاییه و عالی ترین نهاد نظارتی کشور کاملاً مشهود است و همین امر باعث شده تا این تشکیلات عریض و طویل به نهادی تشریفاتی تبدیل شود.

وجود ابهام و نقص و فقدان شفافیت لازم در ضوابط و مقررات نیز بسترسازی مناسبی برای مفسد اقتصادی ایجاد کرده است که این معضل نیازمند صدور دستورالعمل ها و بخش نامه هایی شفاف ساز در مؤسسات دولتی و بانک ها می باشد.

معضل فوق همچنین در عدم حاکمیت نظم قانونی در سیستم اقتصادی کشور به لحاظ فقدان یا ضعف ممانعت اجراهای برخورد با متخلفین و پایمال کنندگان نظم و مقررات قانونی نیز متبلور شده است. متأسفانه بسیاری از

مدیران در حوزه مدیریتی خود فعال مایشاء بوده و یا تخطی از ساحت قانون و عدم ترس از برخورد قضایی، اراده و میل ناصحیح خود را اعمال می کنند.

جنجال سازی پیرامون عدم امنیت کاری برای مدیران توسط برخی افراد

تکنوکرات، نیز کمک زیادی به گسترش این حاشیه امن مدیران نالایق کرده

است .

از سوی دیگر مقررات قانونی لازم و سیستم اداری کارآمدی در الزام مدیران و

مسئولین به ثبت و اعلام صحیح و کامل دارایی خود به قوه قضاییه و نیز

ایجاد ابزارهای لازم امکان شناسایی ثروت و اموال آنان در صورت عدم اعلام

آن و کتمان میزان ثروت خود، وجود ندارد. در حالی که در بسیاری از

کشورهای جهان سیستم بانکی به نحوی تدارک دیده شده که تمامی فعل و

انفعالات ریالی و ارزی و اندوخته های مسئولین و نقل و انتقالات مالی آنها به

راحتی قابل شناسایی و کشف می باشد .

از دیگر دلایل حقوقی گسترش مفاسد اقتصادی در ایران این است که قوه

قضاییه به قوانین متروک یا اصول و قوانینی که در جهت مبارزه با مفاسد

اقتصادی به طور ناقص اجرا شده توجهی ندارد. از جمله این قوانین می توان

به قانون نحوه اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی کشور (مصوب ۱۳۶۳)، اصل ۴۲

قانون اساسی و همچنین قانون مجازات اخلاگران در نظام اقتصادی کشور

(مصوب ۱۳۶۹) اشاره کرد .

راهکار حقوقی مبارزه با مفاسد اقتصادی

راهکارهای حقوقی مبارزه با این پدیده را می توان به دو محور راهکارهای

پیشگیرانه و راهکارهای درمانی تقسیم کرد .

مطابق اصل ۱۵۶ قانون اساسی، قوه قضاییه بایستی وظایف خود را در دو

بخش پیشگیری و مجازات مجرمین به طور همزمان و به موازات هم انجام

دهد. اجرای پروژه های پژوهشی در جهت ریشه یابی علل وقوع جرایم

اقتصادی از منظر قضایی و یافتن راهکارهای مناسب برخورد با آنها یکی از

مهم ترین وظایف قوه قضاییه در جهت پیشگیری از مفاسد اقتصادی به شمار

می آید .

این امر قطعاً به تدریج به تهیه لوایح قانونی مناسب منجر خواهد شد که خلاء

مقررات قانونی جزایی را پر خواهد کرد .

بازسازی ساختار قضایی و اداری قوه قضاییه و نیز منابع نیروی انسانی قضایی

و اداری و تربیت و تقویت و جذب قضات شجاع و مستقل از دیگر اقدامات

زیربنایی است که به ریشه کن کردن مفاسد به طور اعم و مفاسد اقتصادی به

طور اخص منجر خواهد شد .

در حال حاضر بازسازی و اصلاح و تقویت ساختار دیوان عدالت اداری و

سازمان بازرسی کل کشور به عنوان دو بازوی اصلی قوه قضاییه برای مقابله با

فساد اقتصادی نیز بسیار ضروری به نظر می رسد .

اصلاح ساختار قوه قضاییه از فساد درونی نیروهای انسانی اعم از قضایی و

اداری از طریق واکسینه کردن آنها، در مقابل ارتشاء با بهبود وضعیت حقوقی

و معیشتی آنها و همچنین تأمین امنیت شغلی و حیثیتی قضات و پرهیز از

تعرض مسئولان به آنها در ارتباط با تصمیمات قضایی که توسط آنها اتخاذ

می شود نیز می تواند به عنوان دستورات درون سازمانی به تقویت قوه قضاییه

در مبارزه با غول مبارزه با فساد اقتصادی کمک کند .

اما در مقابل راهکارهای فوق که به عنوان موارد پیشگیری برشمرده شد

راهکارهایی نیز وجود دارند که جنبه درمانی دارند .

برخورد قضایی قاطع با مجرمین اولین و مهم ترین راهکار این بخش است که

دستگاه قضا باید با قاطعیت آن را دنبال کند. در زمینه بازنگری در قوانین

کیفری در ارتباط با برخورد قانونی با جرایم مفسد اقتصادی به نظر می رسد

کمبود قانون جزایی نقش اساسی ندارد بلکه با قوانین جزایی موجود هم

امکان برخورد قضایی فراهم است ولی ضعف در اجرا از ناحیه برخی قضات

وجود دارد .تشکیل دادگاه های ویژه مبارزه با مفسد اقتصادی و همچنین

تقویت و تحکیم شأن قضات و کارمندان قوه قضاییه از حیث مادی و معنوی

به منظور دست یابی بر قابلیت و توانایی بیشتر این قوه در برخورد با این

مفسد از دیگر راهکارهای عملی در این راستا می باشد .

توسعه همکاری واحدهای حراست مراکز اقتصادی و مؤسسات بانکی، پولی و

مالی با حفاظت و اطلاعات دادگستری هم قطعاً موجبات کمک به کشف جرایم اقتصادی و مخل اقتصاد و امنیت عمومی را فراهم می کند. از سوی دیگر اجرای قوانین متروک یا مقرراتی که به طور ناقص اجرا شده مانند قانون اجرای اصل ۴۹ قانون اساسی و همچنین قانون مجازات اخلاگران در نظام اقتصادی کشور قوانین مناسبی هستند که هنوز به مرحله اجرا درنیامده اند .

آخرین نکته که رعایت آن اهمیت زیادی دارد این است که عملکرد قوه قضاییه می باید به نوعی انعکاس یابد تا در جامعه متهم به سیاسی کاری و جناحی عمل کردن نشود، چرا که در این صورت اعتماد عمومی نسبت به نهاد قضاوت در کشور دچار منفی بافی خواهد شد. مردم به ویژه در زمینه مفاسد اقتصادی عادت دارند که به سرعت به خیال بافی دست زده و پازل های توطئه و زدوبند را کنار هم بچینند .

به هر حال مبارزه با مفاسد اقتصادی هم اکنون تمامیت قوه قضاییه را در بوته امتحان و در معرض آزمون جهاد بزرگی قرار داده است. قطعاً سرفرازی در

این آزمون، ساحت نظام اداره کشور را از لوٹ متجاوزان به بیت المال پاک

می کند.